

Rovásjelek egy bágyi kövön

Rovásírást bukkan elő az udvarhelyszéki Bágyban, az egykori római katolikus, régóta református templom külső támpilléréén. A rováslelet egyrészt gyarapítja a sok évszázados, ismert udvarhelyszéki, és persze erdélyi (székelyföldi) feliratok számát, másrészt több olyan kérdést is felvet, amire azonnali választ nem kaphatunk.

Bágy közigazgatásilag Homoród-szentmárton községhez tartozik, a

XVII. század közepe táján készült el határában a már alapjáig visszabontott védvár. Középkori templomát kőfal keríti. Építésének korát a XIII. századra teszik a szakemberek, a XV. században pedig bővítették, mindezt régészeti ásatásokkal igazolták. Az egykori szentély falát több támpillér támasztja. A mai templomba beépített csúcsíves ablakok, csúcsíves keretű szentségtartó fülke, az északi falban látható, befalazott sekrestyeajtó is be-

Fotó: Mihály János

szédes jel a templom építéstörténetéről.

2013. május 25-én bágyi kőművesek karbantartási munkálatok végzése közben, a déli bejárattól jobbra lévő harmadik támpillér faragott köveiről a vakolatot lebontva, az egyik kövön rovásírást jeleket vettek észre. Felismerték, hogy rovásírástos betűjelek, és értesítették Pitó Zsolt református lelkészt, aki éppen akkor nem tartózkodott Bágyban. A tiszteletes kollégájának, a Felsősófalván szolgáló Szász Tibor Andrásnak hírül adta az esetet. A sófalvi lelkész, aki a székelynek nevezett meg más rovásjelek értőjévé, írásszakértővé képezte magát, a helyi sajtóban is beszámolt e „nagy jelentőségű leletről” (Udvarhelyi Híradó, 2013. május 31. – június 2., XXIV. évf. 103. sz.), annak fényképét is közölte, a jól láthatóság kedvéért sötéttel kiemelve a jeleket.

A felirat érdekessége, hogy a kő – az írásjelek helyzetéről megállapítva – „fejfelé” került a támpillérbe. Hasonló módon építették be a közeli Homoródkarácsonyfalván a jelenlegi unitárius templom tornyába, az egyik lőrés szemöldökéhez (aljához) az ugyancsak hosszabb rovásfeliratot hordozó követ.

Szász Tibor András megállapította: az említett tény azt bizonyítja, hogy a terméskövet másodlagos helyzetben építették a támpillérbe. A vele dolgozók, bár tudták, hogy rovásírástos jelsor van rajta, mert jól látható helyre, a templom falával párhuzamosan fordítva (és nem oldalra „eldugva”), mellmagasságban helyezték el, azt elolvasni nem tudták, különben nem lefele fordítva helyzeték volna el. Bár a szürke kőbe mélyen bevészt (és nem csupán karcolt) jeleket leginkább surlófényben lehet jól látni, szerinte „gyönyörűen és könnyen” olvashatóak. Olvasatukat is megadja: a felirat kezdetét jelölő jel (három pont egymás felett) – nyitójel vagy N – URBN BNDÓ CSNALTA, vagyis Nagyságos/ÉN URBÁN BaNDÓ CSiNALTA. Az utolsó szó LT ligatúrát, betűösszevonást tartalmaz. A Bandó önálló személynév volt, valószínűleg az Andrásból jött létre.

E feloldás szerint az építő saját nevét örököltette meg. És a faragott kő jelenlegi helyzetét tekintve egy koráb-

bi, valószínűleg a XIII. századi építkezés tényét örökítette meg.

Sófálvi András, a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum régésze, aki végezte a korábbi bányai ásásokat, amikor a javítás-karbantartás lehetővé tette a régészeti kutatásokat, a következőket emelte ki helyszíni szemlénk és a Duna Televízió székelyudvarhelyi Regionális Stúdiója munkatársainak forgatása alkalmával: a faragott kő nyilván nem a gótikus épület része. A felirat keltezését – a kő alapján – tágabb időhatárral lehet megállapítani: XIII–XV. század. A 2006-ban végzett ásások fényt derítettek arra, hogy a XIII. században Bányában már kőtemplom létezett, félköríves szentéllyel, ahhoz a templomhoz köthető a rovásfelirat is. A XV. század végén épült a mai templom (a XVIII. században a visszabontás hulladékából megemelték a padló szintjét, ugyanakkor megmagasították a falakat is). A Szász Tibor András olvasatában (feloldásában) szereplő Urbán Bandó talán az első templom építője volt, de nem biztos. A felirat viszont a XIII–XV. század közé keltezhető.

Pitó Zsolt református lelkész elmondta: már a múlt esztendőben javításokat terveztek az épületen, mert muszáj volt: a bádogborítás alá befolyt a víz. A presbíterek javasolták, hogy egyúttal a támpillérek tetejéről is vegyék le a bádogot, tegyenek csempet, mert úgy szebb. Amikor a bádogot levették, lepatogott a vakolat, és a faragott kövön láthatóvá lett a rovásfelirat.

Helyismereti kutatások írott források hiányában talán nem teszik egyértelművé, ki is volt Urbán Bandó, illetve Bányában, vagy a tágabb környéken létezett-e ilyen nevű építőmester. Szász Tibor András megállapításában a feliratkezdő három pontot az avarok is használták. Ha az ezután álló jelt nyitójelként értelmezzük, akkor feltételezhetjük, hogy a kő eredeti helyén egy másik, valószínűleg nem rovásírásos felirat után vagy alatt helyezkedett el, fő helyen, vagy legalábbis jól látható helyen. Nagyobb a valószínűsége, hogy a templombelsőben. Ha ezt feltételezésként elfogadjuk, akkor viszont nem kapunk magyarázatot arra, hogy a kő miért került mostani helyére, ám arra sem-

Fotó: Mihály János

miképpen, hogy miért nem eredeti (és nem megfordított) helyzetben. E gondolat újabb feltételezéseket indíthat el: az építők nem helybeliek voltak, vagy ha igen, hát nem tudták már elolvasni a feliratot.

A nyitó jelnek is értelmezhető második jelet ha N hangértékűnek feltételezzük, a jelenlegi olvasat nehezen fogadható el: ha Nagyságos URBÁN BaNDÓ CSiNALTA, akkor valószínű, hogy nem az építő, hanem az építető nevét kapjuk. Vagyis saját magáról nem írta volna talán az építő, hogy Nagyságos. És a pallér miért lett volna nagyságos? Ha nagyságos, miért pallér? Ha viszont (é)N jelentését nézzük, a felirat végéről hiányzik az utolsó betűjel (CSiNALTAm). A kövön lett volna még hely egy(etlen) jel számára. Bár ha jól megnézzük a követ,

nehéz lenne eldönteni: eredetileg hiányzott már a sarokból egy darabocská, vagy később pattant le, ütötték le valamilyen okból, netán véletlenül?

A vezetéknev és keresztnév együttes használata sem volt jellemző, általánosan elterjedt a felirat keletkezését behatároló időszakban. Későbbi időkben is (perrendtartási feljegyzések, jegyzőkönyvek) találunk példát arra, hogy a tanúként beidézett személyek nevét az apa keresztnéve + fia szó + a szóban forgó személy keresztnéve típusú birtokos jelzős szerkezetekkel jelölték (Antal fia Mózes).

Ugyanazon a déli falon, a cinterem bejárata és a rovásfeliratot tartalmazó faragott kő között, utóbbinál magasabban látható egy olyan kő, amire két jelt véstek. Bányai Bencze Jakab illesztőjeleknek véli, amelyeket az ácsok ma is használnak, ceruzával jegyezve rá a gerendákra stb. E vélekedés ellenében felhozható: szénnel, festékkel stb. könnyebb megjegyezni a követ, mint két berótt jellel azonosítani.

Az idén felszínre került rovásjel értelmezése több olyan kérdést is felvet, amire azonnali választ nem várhatunk. Maradunk tehát – egyelőre – a kérdésekkel: hol állt eredetileg a jelet hordozó kő, hogyan került mai helyére? Része volt-e egy hosszabb feliratnak? Milyen üzenetet hordoz, továbbít a ma emberének? Kutatóinkra vár a feladat: bebizonyítani feltevéseiket, hogy az egykori rovó mának szánt üzenete ne menjen feledésbe.

